

Лекція 1

ТЕХНОЛОГІЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТАЛІВ ТА ЇХ КРИСТАЛІЧНА ПОБУДОВА

Автор: доц. Глушкова Д.Б.

Lekz1_TKM 1M GDB 05.09.14

ПЛАН

1. ТКМ-як наука

2. Класифікація металів

3. Основні типи кристалічних решіток металів

4. Кристалічна побудова металів

Технологія конструкції металлов(ТКМ)

ТКМ – це наука, що вивчає методи одержання металлів із руд, виготовлення з них заготовок та деталей, а також структуру, властивості, та взаємозв'язок між ними.

Ми з вами розглянемо слідуючі розділи:

1. Будову та властивості конструкційних матеріалів
2. Методи отримання конструкційних матеріалів:
  - а) Металургію чорних металів
  - б) Металургію кольорових металів
3. Ливарне виробництво
4. Зварювання
- 5 Обробку металів тиском
- 6 Обробку металів різанням

Усі конструкційні матеріали діляться на групи:

1. Металеві

До металевих належать:

- а) Метали
- б) Сплави
- в) Металлокераміка

- матеріали, які одержують із порошків металів та їх оксидів спеціальними методами (порошкова металургия)

2. Неметалеві

До неметалевих належать:

- а) Пластичні матеріали
- б) Гума
- в) Скло
- г) Дерево
- д) Шкіра
- е) Папір

Класифікація металів

Метали - це кристалеві тіла, в яких атоми розташовані періодично і закономірно, мають характерний металевий блиск, високу теплопровідність, термоелектричну емісію (здібність випромінювати електрони при нагріванні), високу пластичну деформацію.

Усі метали можливо розділити на 4 групи:

1. Чорні метали (сталь, чавун)

2. Кольорові метали

а) легкі (Na, K, Ca, Mg, Al)

б) важкі (Ni, Cu, Pb, Sn)

3. Благородні (золото - Au, срібло - Ag)

Серебро 999,9

4. Легуючі (Cr, Mo, W, N)

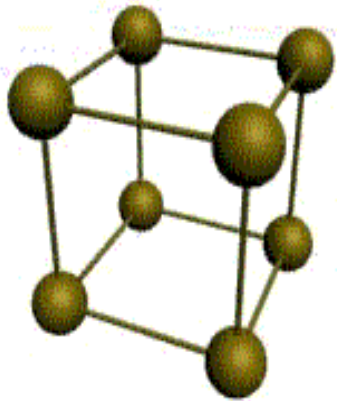
Для першої групи - характерний колір (сірий), висока температура сплавління, висока твердість, пластичність

Основні типи кристалічних решіток металів

Кристалева решітка представляє собою уявну просторову сітку, у вузлах якої знаходяться атоми (іони), які утворюють тверде кристалеве тіло.

Найменший об'єм кристала, який дає уяву про атомну структуру металу у будь якому об'ємі, одержав назву елементарної **кристалевої комірки**.

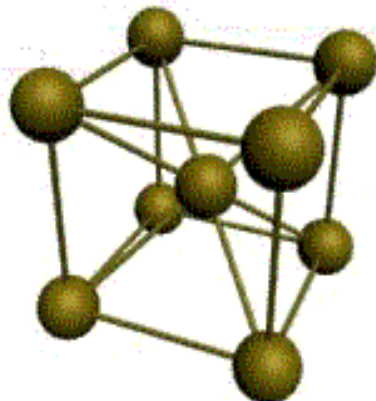
Кристалева решітка складається з **багатьох** елементарних комірок.

кубическая

(1 атом на ячейку)

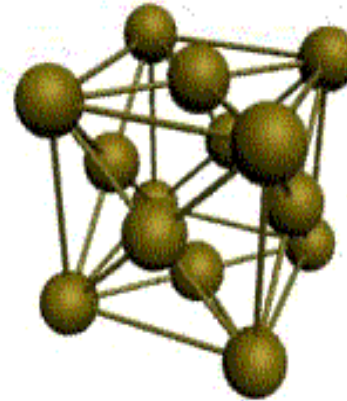
а)

объемно-центрированная кубическая (ОЦК)

(2 атома на ячейку)

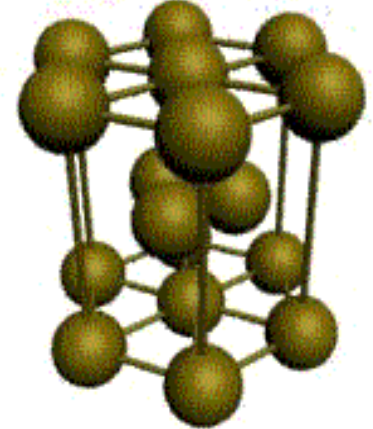
б)

гранецентрированная кубическая (ГЦК)

(4 атома на ячейку)

в)

гексагональная плотноупакованная (ГП)

(6 атомов на ячейку)

г)

Кристалічна побудова металів

Усі атоми в металах розташовані у строго геометричному порядку і утримуються на своєму місці силами взаємного зціплення.

Для опису атомно - кристалічної структури користуються поняттям просторової або **кристалеві решітки**

Кристалеві решітки, в яких атоми знаходяться тільки у вершинах звуться простими.

ОЦК - об'ємно-центрований куб

ГЦК - гранецьований куб

ГЦУ - гексагональна щільна упаковка

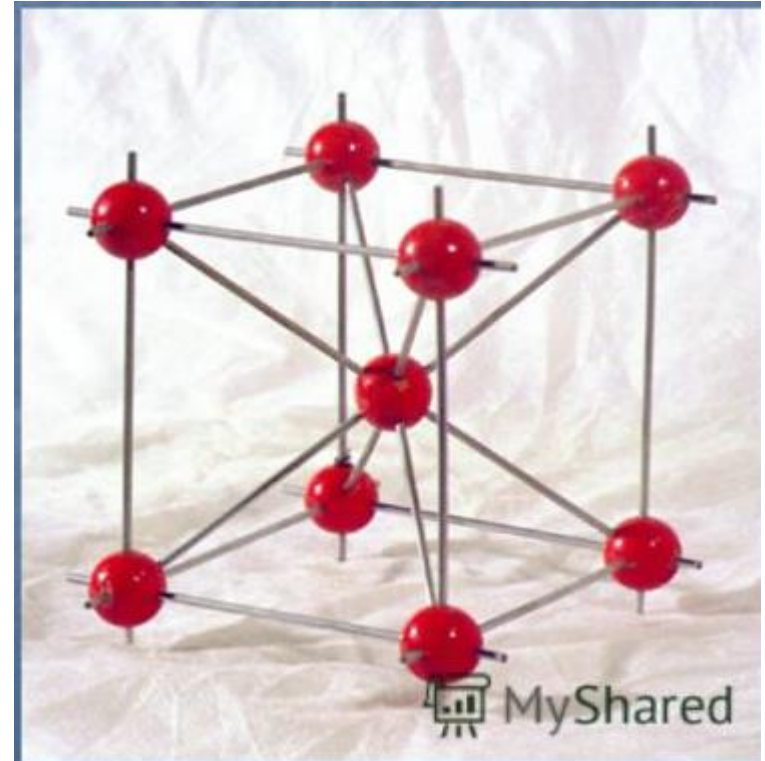
Більшість металів мають одну з складних високосиметричних решіток з щільною упаковкою атомів:

Кристалеві решітки, в яких атоми знаходяться не тільки у вершинах, а і у середині, та на їх гранях звуться складними

ОЦК - об'ємноцентрований куб

У такому типі решітки атоми знаходяться в кутах куба і один у центрі об'єма куба. Елементарна комірка має 9 атомів. Відстань між атомами (a) називається параметром решітки і вимірюється в ангстремах (Å)

$$1 \text{ Å} = 10^{-8} \text{ см} \quad a = 2-6 \text{ Å}$$

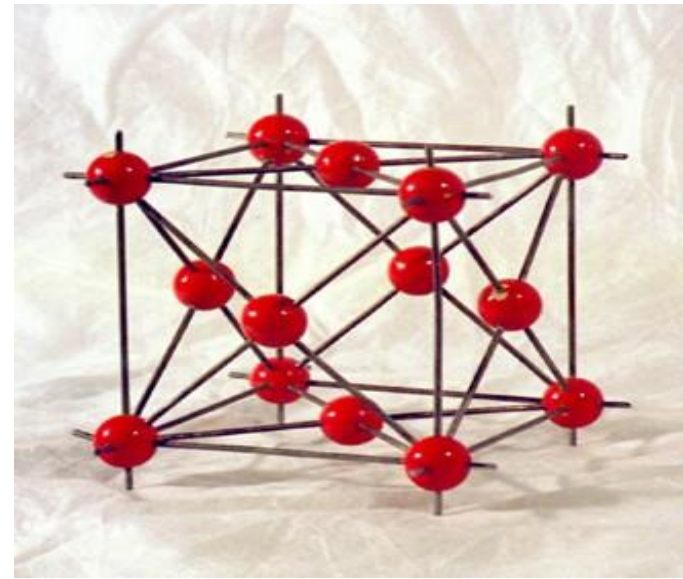

Кубічну ОЦК - решітку мають такі метали як α - Fe, W, Mo, R, V, Cr, Ba

ГЦК - граньцентрований куб

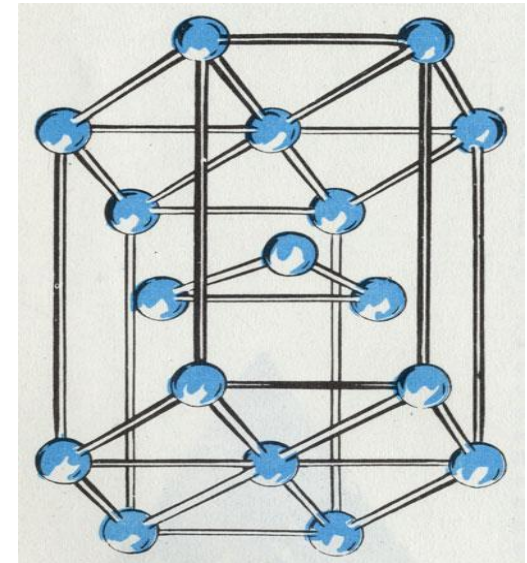
В кубічній граньцентрованій решітці (ГЦК) атоми розташовані у в кутах куба і в центрі кожної грані. Елементарна комірка має 14 атомів.

Такий тип решітки мають метали: Cu, Ni, Au, Pt, Al

ГЦУ - гексагональна щільна упаковка

У гексагональній щільній решітці (ГЦУ) атоми знаходяться у кутах та центрі основи шестигранної призми. Крім того 3 атоми знаходяться в середній площині призми.

Такий тип решітки мають Ti, Zn, Mn, Cd

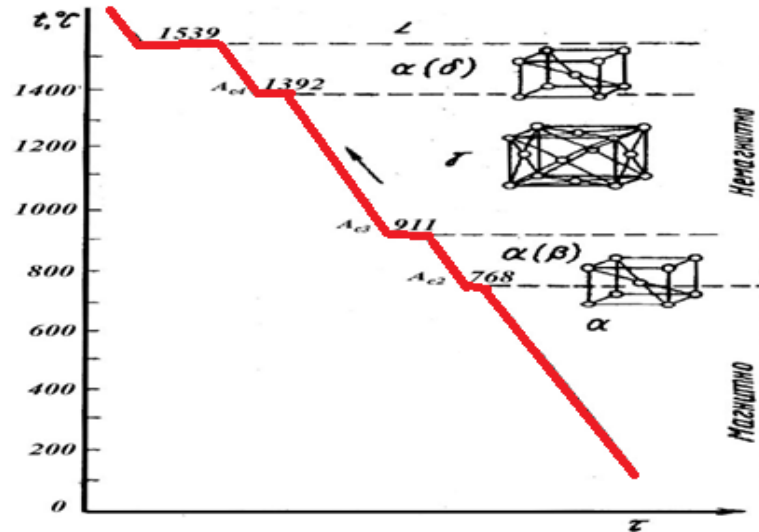
Із зміною температури та тиску параметри решіток можуть змінюватись. Деякі метали при різних температурах (в твердому стані) мають різну кристалеву решітку, що завжди приводить до зміни їх фізико- механічних властивостей

Існування

одного і того ж металу в декількох кристалевих формах носить назву поліморфізму або алотропії

Перебудова

кристалеві решітці при критичних температурах називається поліморфними перетвореннями

Діаграма поліморфних перетворень при нагріві (охолодженні) заліза.

Залізо - метал срібно білого кольору. Атомний номер - 26, атомна вага - 55,85.

Давайте розглянемо як відбуваються поліморфні перетворення на прикладі заліза

Залізо відомо у 2-х поліморфних модифікаціях - α та α - Fe існує при температурі низчої за 910°C, та висчої за 1392 °C. Температура плавлення заліза - 1539 °C

Для інтервалу температур 1392-1539 °С α - Fe нерідко визначають як δ -Fe. До температурі 768 °С залізо має ферромагнитні властивості. Вище цієї точки магнитні властивості заліза втрачаються (парамагнетизм).

Критичну точку (768 °С

відповідну магнитному

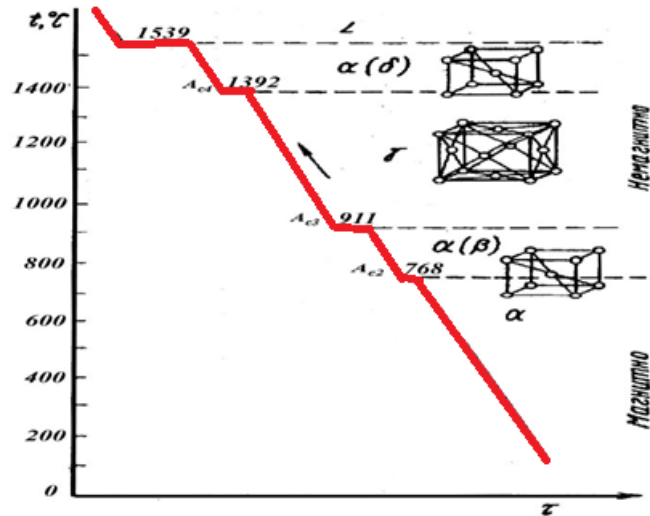
перетворенню, тобто втраті

магнітних властивостей

називають точкою Кюрі і

обозначають A_{c2} (при нагріві

і A_{c2} (при охолодженні)

Критичну точку α -

γ перетворювань при

температурі 910 °С

обозначають A_{c3} (при

нагріві) і A_{c3} (при

охолодженні)

Діаграма поліморфних перетворювань при нагріві (охолодженні) заліза.

Критичну точку α - γ перетворювань при температурі 1392 °С обозначають A_{c4} (

при нагріві) і A_{c4} (при охолодженні)

Повністю процес усіх поліморфних перетворювань які відбуваються при нагріві заліза зображено на нижчеприведеній діаграмі:

Кристалева будова сплавів

Під сплавом (або стопом) розуміють речовину, яка одержана сплавлінням двох або більше елементів. Елементами сплава можуть бути метали і неметали. Ці елементи називаються **компонентами сплава**.

В сплаві крім основних компонентів є і примісі. Примісі бувають корисними, які покращують властивості, і примісі бувають шкідливими, які згіршують його властивості.

Кристалева будова сплаву більш складніша ніж чистого металу, і залежить від взаємодії його компонентів кристалізації.

Компоненти в твердому стані можуть утворювати твердій розчин, хімічне з'єднання і механічну суміш.

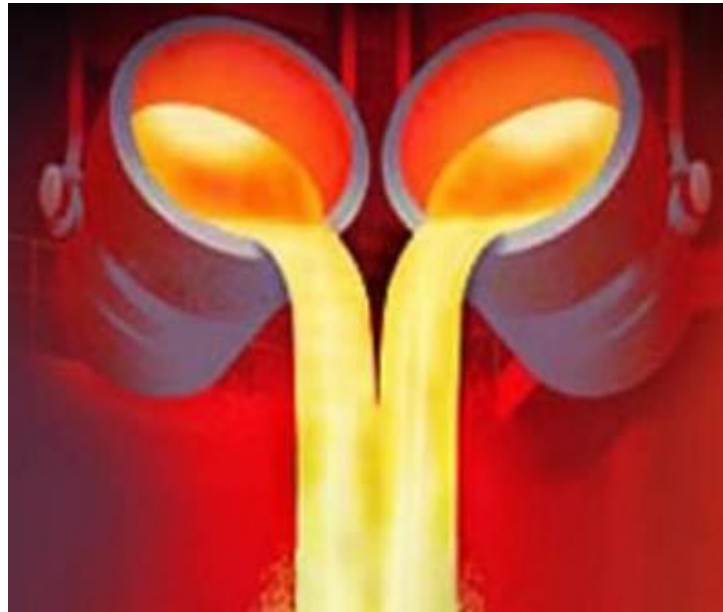
Твердий розчин - компоненти сплава взаємно розчинюються один в одному. Один із компонентів зберігає свою кристалеву решітку, а другий компонент у вигляді окремих атомів розподіляються у середині решітки

Суміші

Суміші бувають випадковими, які попадають в сплав при його приготуванні, і спеціальні, які вводять, щоб придати сплаву необхідні властивості.

Хімічне з'єднання

- компоненти сплава вступають в хімічну взаємодію. При цьому утворюється нова кристалева решітка і компоненти мають співвідношення по масі.

Механічна суміш -

компоненти сплава мають повну взаємну нерозчинність і різні кристалеві решітки. Сплав буде складатися із суміші кристалів, які складають її компоненти.

Механічна суміш, яка утворюється при одночасній кристалізації із розплаву називається евтектикою.

Кристалізація металів

Кристалізацією металів називається процес утворення кристалевої решітки в металах і сплавах. Вона буває двох видів - первинна та вторинна

Первинна

кристалізація - це перехід метала або сплава із розчиненого стану в твердий з утворенням кристалевої решітки.

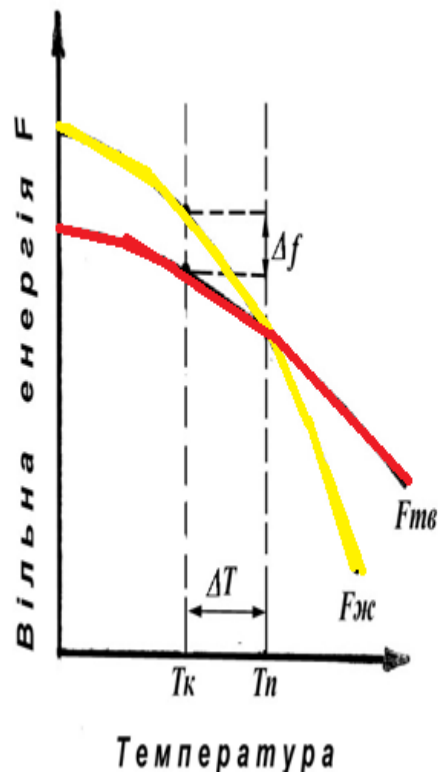

Вторинна

кристалізація - це утворення вторинних кристалів із твердої фази. Вона має місце у металів, для яких характерні поліморфні перетворення.

Кристалізація відбувається при переході системи до більш стійкого, з термодінамічної точки зору стану з меншою вільною енергією (F).

Вільна енергія (F), або термодінамічний потенціал - це та складова повної енергії речовини, яка обротно змінює свою величину при зміні температури поліморфних перетворень та плавлінні. З підвищенням температури величина вільної енергії зменшується.

Зміну вільної енергії рідкого і твердого стану в залежності від температури

$F_{тв}$ - величина вільної енергії твердої фази

$F_{ж}$ - величина вільної енергії рідкої фази

T_n - температура, яка відповідає рівноважній температурі кристалізації (або плавління) даної речовини. При цій температурі в одночас можуть існувати дві фази - рідка та тверда.

Процес кристалізації при цій температурі не починається

Д.К. Черновим було встановлено, що будь яка кристалізація складається з двох стадій:

1. Утворення центрів кристалізації

2. Росту кристалів

Поки кристали ростуть вільно, і їх мало, вони мають правильну геометричну форму

(див.малюнок)

Коли кристалів багато, то вони зіткаються один з одним і змінюють свою форму, утворюючи неправильну форму (див.малюнок). В цьому разі вони називаються кристалітами або зернами.

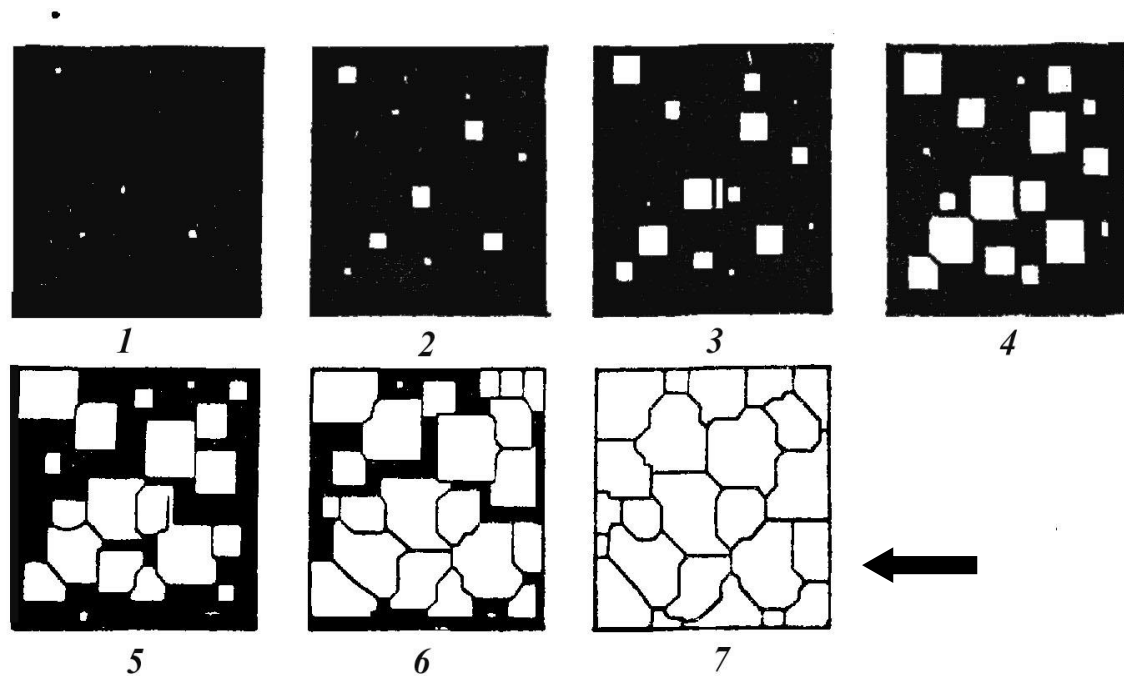

Схема процесу кристалізації металів та сплавів

Щоб кількісно оцінити процес кристалізації було введено 2 параметри

1. Число центрів кристалізації (ЧЦК)

2. Швидкість кристалізації

Щоб одержати якісній

метал або сплав два

вищевказаних параметри

повінні бути: перший -

збільшеним, другий -

зменшеним.

Щоб одержати дрібне

зерно необхідно:

1. Збільшити швидкість охолодження рідкого металу

2. Ввести додатково зародиши

Швидкість кристалізації -

це швидкість збільшення

лінійних розмірів

кристалів

Розмірність - [мм

/сек]

ЧЦК - це кількість

центрів (зародишів),

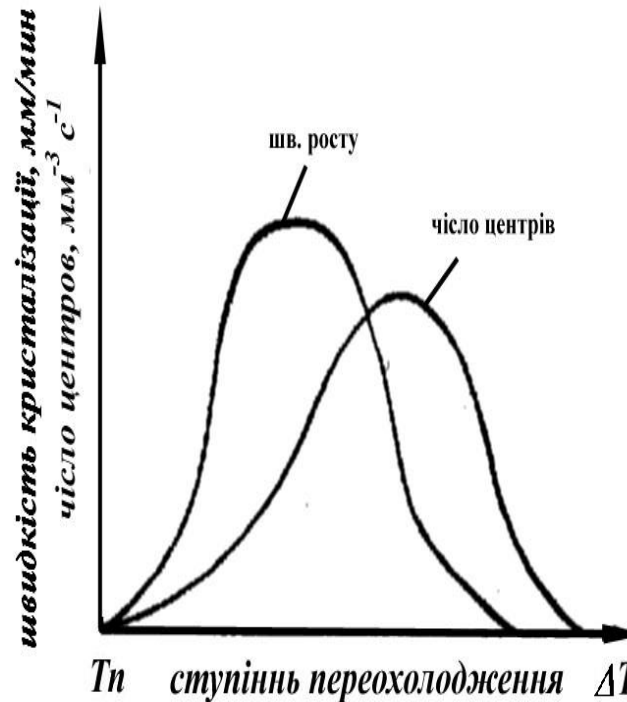
які з'явилися в

одиниці об'єму за

одиницю часу.

Розмірність - [мм⁻³×

сек⁻¹]

Число центрів кристалізації і швидкість кристалізації залежать від переохолодження (див. графік)

Цей процес називається **модифікацією**, а самі речовини, які вводять - **модифікаторами**

Кристали, що утворюються при кристалізації можуть мати різну форму в залежності від швидкості охолодження, характеру і кількості примісі.

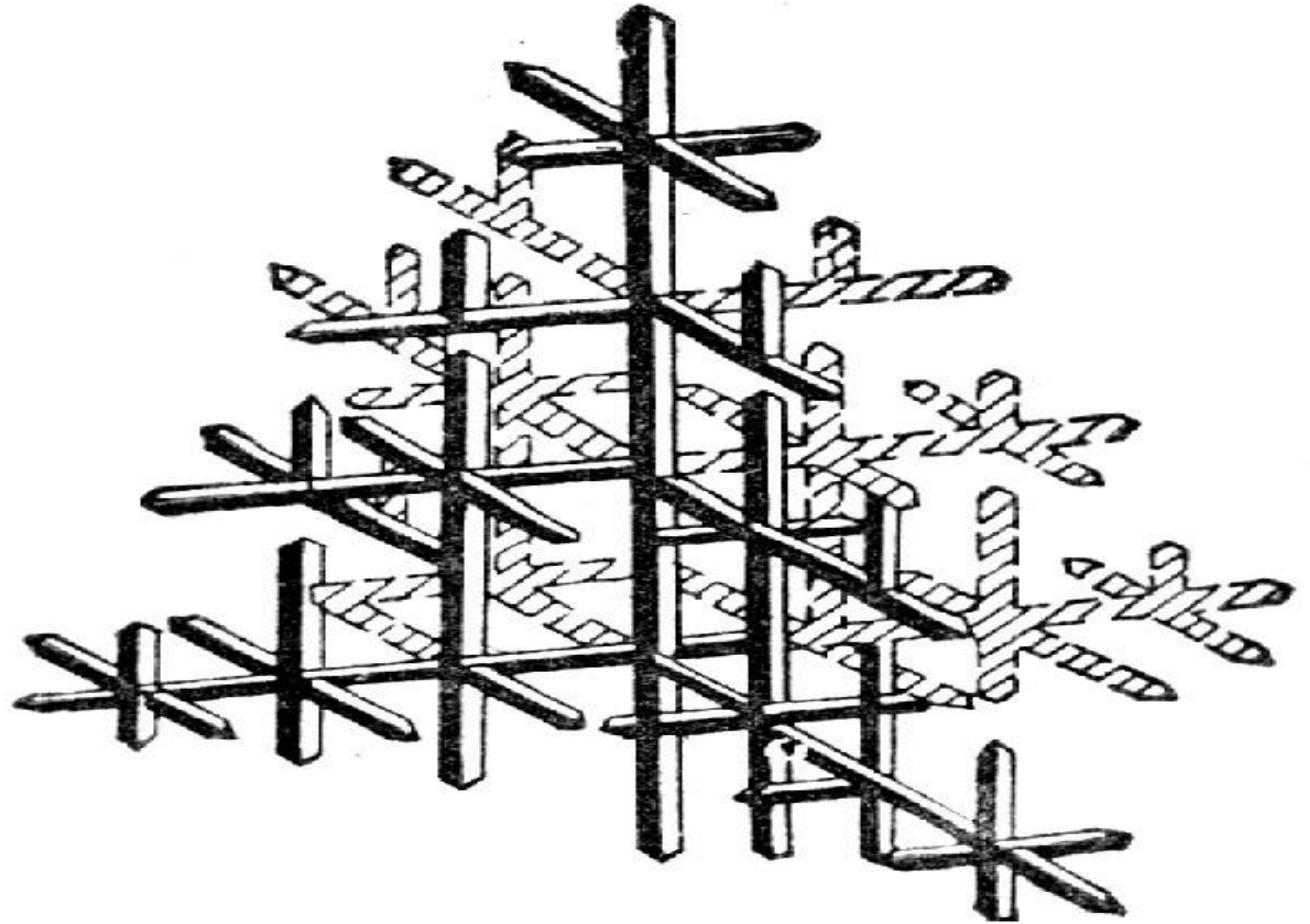

Схема дендріту

Найчастіше утворюються деревовидні кристали, які одержали назву дендритів (див. малюнок)

В результаті нерівномірного відводу тепла в різні сторони кристал росте в напрямку більшого відводу тепла з більшою швидкістю, чим у інших напрямках

Кафедра технології металів і матеріалознавства

E-mail diana.borisovna@gmail.com

Автор: доц. Глушкова Д.Б.

Lekz1_TKM 1M GDB 05.09.14